

РОЗДІЛ 4 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

УДК 373.3.016: 78

Куненко Л.
викладач,

Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ МУЗИЧНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розкриті науково-педагогічні засади особистісно зорієнтованих технологій музичного навчання молодших школярів. Розглядаються специфічні принципи цього виду навчання.

Ключові слова: музичне навчання, молодші школярі, особистісно зорієнтовані технології.

В статье раскрыты научно-педагогические основы личностно-ориентированных технологий музыкального обучения младших школьников. Рассматриваются специфические принципы этого вида обучения.

Ключевые слова: музыкальное обучение, младшие школьники, личностно-ориентированные технологии.

In the articles exposed scientifically pedagogical principles of the personality orientated technologies of musical of junior schoolboys. Specific principles of this type of are.

Keywords: musical junior schoolboys, personality orientated technologies.

Третє тисячоліття висуває нові вимоги до змісту самої освіти і освіченості особистості, оскільки значно зріс пріоритет освіти як соціального явища, безпосередньо взаємопов'язаного з новою парадигмою моделі сучасного суспільства. Освіта, як каталізатор значних перетворень в суспільстві, акумулює в собі прогресивні педагогічні технології у співвідношенні із завданнями формування духовно збагаченої особистості, що відносяться до цивілізації європейського рівня.

Безумовним є той факт, що виявлення музично обдарованих дітей молодшого шкільного віку і створення сприятливих умов для опанування ними змістом музичної освіти, передбачає впровадження в навчальний процес особистісно орієнтованих технологій навчання. Тому метою даної статті є висвітлення науково-педагогічних засад особистісно-зорієнтованих технологій музичного навчання молодших школярів.

В основу сучасної моделі початкової ланки музичної освіти було покладено парадигму «Життєтворчість особистості як нова освітня стратегія» (Л. Сохань), де є два взаємопов'язаних генералізуючих завдання музичної педагогіки, які повинні виконуватись паралельно. Першим виступає за-

здання адекватного художньо-естетичного сприймання об'єктів оточуючої дійсності за синтезом законів «Істини, Добра, Краси» як споконвічного духовного кременя національної етнопедагогіки України та закладення через музичне мистецтво основ життєтворчості особистості. Кожне з цих завдань має ланцюг своїх завдань. Вочевидь, що адаптуватися до нових умов може тільки людина з розвиненим інтересом, широким особистісним діапазоном творчих можливостей.

Сучасний культурний прогрес, культурологічна спрямованість освіти, її пріоритетна роль у життєтворчості громадян нашого суспільства ставлять нові вимоги до освіченості і художньої культури особистості, яка прагне в наш час (за визначенням Ю. Борева), «бути культурним полігло-том» [2, 334].

Багаточисельність засобів художньої виразності та підготовленість особистості до їх свідомого сприймання і засвоєння творів мистецтва (іншими словами, розуміння, співпереживання, отримання задоволення, аналіз і оцінювання багатомовності різних видів мистецтва) можливе лише завдяки формуванню художніх компетентностей у різних мистецьких галузях як духовних якостей особистості. Ці художні компетентності формуються і базуються на синтезі мистецьких знань, навичок, умінь; водночас можуть бути кінцевим інтегрованим результатом певного етапу художнього навчання і художньою базою, що породжує в людині творця нових художніх цінностей.

Вітчизняна художня освіта й естетичне виховання спрямовані на такий рівень культурного розвитку особистості, коли у неї формується стала естетична потреба не лише споживати духовно-художні цінності, а й створювати художні цінності в доступних межах діяльності.

Продовжуючи кращі традиції демократичного суспільства і здійснюючи гуманістичний характер міжособистісних відносин різних верст населення, вітчизняна педагогіка спирається на соціальну обумовленість виховання дитини в колективі однолітків, як важливого фактора «дорозвитку вищих психічних функцій організму» та соціалізації дитини (Л. Виготський) [3]. Тому, на наш погляд, крім традиційних дидактичних принципів доцільно в межах запровадження особистісно зорієнтованого навчання в практиці музичної освіти дотримуватись таких принципів: педагогічного моніторингу і навчального співробітництва, інкультуративності, інтегративності, аксіологізму.

Принцип педагогічного моніторингу і навчального співробітництва розкриває його зміст через назву. Назва моніторинг (від лат. monitor – той, що попереджає, наглядач) відбиває сутність роботи вчителя, який регулює процес навчання, етично здійснюючи контрольоване діагностичне спостереження за навчальною поведінкою кожної дитини, готовий своєчасно допомогти їй.

Цей принцип передбачає : формування насамперед гуманістичної позиції вчителя щодо взаємостосунків з дітьми, адекватне реагування на психофізичний стан і поведінку, виявлення причин відхилень від нормальної навчальної поведінки, використання з свого педагогічного арсеналу найбільш оптимальних і своєчасних психолого-педагогічних впливів, диференційований та індивідуальний підхід.

Ідеї особистісно зорієнтованого виховання спрямовані на розкриття індивідуальних особливостей навчання і створення спеціальних психолого-педагогічних умов для розвитку у дітей творчих здібностей, усвідомлення своїх потенційних можливостей.

Відомий український психолог, автор багатьох фундаментальних праць з психологічних основ морального розвитку особистості та проблем особистісно зорієнтованого виховання академік І. Бех підкреслює, що в основі розробки «теоретико-методичних проблем особистісно зорієнтованого виховання, яке втілює демократичні, гуманістичні положення щодо формування і розвитку підростаючої особистості, для якої свобода і соціальна відповідальність виступають домінуючими життєвими орієнтирами... Особистісно зорієнтований підхід до виховання у нинішньому його варіанті певною мірою ґрунтується на методологічних принципах західної гуманістичної психології: самоцінності особистості, глибокої поваги та емпатії до неї, враховування її індивідуальності тощо» [1, 5].

Розкриваючи сутність цього твердження, автор має на увазі доброзичливе ставлення вихователя до учня та до його індивідуальності, відчуття емпатії, що передбачає з боку вихователя (вчителя) розуміння внутрішнього світу дитини та її потреб, здатність співпереживати й емоційно відгукуватися на ці потреби з метою надання коректної, своєчасної допомоги без нав'язливого втручання в процес формування особистості. Для оптимізації управління навчально-вихованим процесом необхідно «за висловом Ш. Амонашвілі, зробити дитину своїм соратником, щоб вона активно створювала «саму себе», самовдосконалювалась і самовиражалась [1, 4].

Важливим стимулятором інтересу до навчання і якісного засвоєння знань виступає мотиваційна установка, завдяки якій активізується розуміння естетичної потреби, її стійкість, заохочується участь особистості в музично-естетичних діяльностях. Мотиваційна установка також дає можливість проектувати свої професійні плани, пов'язані з даним видом або іншими вагомими для дитини мотивами пізнання мистецтва : бажання розуміти різні художні мистецькі засоби виразності і самостійно займатися творчістю, цілеспрямовано приймати участь у художній самодіяльності тощо.

Процес педагогічного моніторингу передбачає також створення на уроці атмосфери взаєморозуміння і творчого співробітництва надання учням можливості самостійно аналізувати новий матеріал, висловлювати свою думку, колективно розв'язувати навчальні завдання.

Принцип інкультуративний розуміється як комплекс пов'язаний із проникненням культури у всі сфери життєдіяльності індивіда і педагогічної культурології. Культурологія, як відомо, розглядає процес формування культурної людини через призму категорій культури та її критеріїв, а також забезпечує культурологічну функцію шкільної початкової освіти, надає освіті нового рівня знань, оновлює зміст навчання, розглядає визначення культури певної галузі під кутом зору відповідного напрямку.

Поняття інкультурація використовувалось в педагогіці як поняття і як термін: О. Асмоловим, В. Безруковою, М. Волошиною, Е. А. Орловою та ін. Інкультуративний принцип виконує важливу міждисциплінарну, культурно спрямовану і змістовно об'єднуючу функцію, забезпечуючи реалізацію на практиці понятійно-лінгвістичної змістової лінії, розвиток понятійно-термінологічної бази знань та актуалізацію словникового запасу дитини.

Необхідність введення цього поняття в навчально-виховний процес зумовлена «новими пріоритетами розвитку освіти», «потребою в її радикальній модернізації», необхідністю пошуку ефективних педагогічних технологій і більш високого культурологічного рівня знань в різних галузях [4]. Це здійснюється тому, що прогресивний рівень європейської парадигми освіти вимагає врахування сучасного соціокультурного розвитку особистості у взаємодії з навколишнім соціокультурним середовищем, яке збагачує індивіда відповідним досвідом, змістом і формами комунікації, допомагає вільно орієнтуватись у соціокультурному просторі й «перспективах соціокультурної динаміки», забезпечує багаторівневу комунікацію [4, 2-4.] Цей принцип забезпечує функціонування другої частини інтегративно-культурознавчої лінії, а саме її культурознавчу сторону, спрямовану на формування духовної культури особистості у різних її сферах, розширення культурного досвіду та простору для вільної комунікації як в умовах школи, так і поза її межами.

Принцип інтегративності змісту навчання спрямований на об'єднання і упорядкування окремих частин навчального матеріалу з різних гуманітарних дисциплін (музики, природознавства, літератури, образотворчого мистецтва, ритміки тощо), підпорядкованих одній темі. Завдяки впровадженню в навчальний процес цього принципу, навчальний матеріал викладається більш повно і різнобічно, що допомагає сприймати його цілісно, а не фрагментарно.

Практикою підтверджено, що найбільший навчально-пізнавальний ефект досягається завдяки використанню інтегративного навчання. З позиції сучасної педагогічної науки інтегративні процеси в школі розглядаються як комплекс педагогічних впливів, що включають нерозривну єдність переходу на інтегровані знання учнів, враховуючи взаємозв'язки, взаємовплив, взаємопроникнення між певними темами (О. Савченко, О. Ярулов). Принцип інтеграції змісту знань з різних предметів ми розглядаємо як про-

гресивний шлях до знаходження певних закономірностей об'єднання частин різних предметів, їх систематизацію, більш детальне, цілісне і всеосяжне проникнення в сутність навчального матеріалу, а також як інтегративне управління (всебічний педагогічний моніторинг) шкільним освітнім процесом. У рамках даної роботи ми досліджуємо лише інтеграційну спрямованість змісту початкової музичної освіти молодших школярів з порушеннями зору на основі використання дитячого фольклору як провідного жанру музичного навчання.

Завдяки інтегрованості різних видів дитячого фольклору, що беруть свій початок ще з першоджерел дохристиянського синкретичного мистецтва, його емоційно-естетичної привабливості та щирості, природного наповнення духовного світу дитини гедоністичними відчуттями, цей вид національного мистецтва виступає головним джерелом формування духовності, гуманізму, людяності. Доступність, колективна співтворчість і художня комунікація сприяють його швидкому поширенню у дитячому середовищі, стаючи генератором високої соціальної активності й соціалізації дітей різних категорій. Багатовікова практика виховання засобами дитячого фольклору довела, що він є акумулятором національних традицій і принципів, віддзеркаленням «інтеграційної функції культурної парадигми» сучасної педагогіки. Це значно розширює інформаційну насиченість уроку, наповнює його різними видами діяльності й різнобічними способами сприймання, що забезпечує активізацію процесу учіння, мимовільне запам'ятовування навчального матеріалу та функціонування довгострокової пам'яті, інтерес до теми уроку за рахунок змін видів діяльності, робить працездатність дитини більш тривалою.

Діапазон сприймання і засвоєння навчальної теми розширює знання дитини про «образ світу» і самостійно формує його цілісність, що її оточує, внаслідок чого вона отримує більш високий рівень знань і можливість перенесення його в інші сфери життєдіяльності. За рахунок інтеграції змісту, створення проблемних і творчо-пошукових ситуацій стимулюється мисленнєва діяльність і творче мислення, розвиваються такі психічні процеси як аналіз, порівняння, узагальнення, формуються світоглядні орієнтації.

Дотримуючи цього принципу, можна більше використовувати ігрових ситуацій, здійснювати пластичні, варіативні, нестандартні форми організації навчання, що відрізняються новизною і більшою привабливістю для дитини, оскільки класичні структури з традиційним давно відомим сценарієм проведення уроку (перевірка домашнього завдання, пояснення нового матеріалу, спроби вчителя закріпити новий матеріал, коли дитина вже втомилася і не може дочекатися дзвоника на перерву) не сприймаються з такою зацікавленістю як нова й часом невідома форма проведення. Різнобічне засвоєння змісту певної теми уроку розвиває у дитини відчуття впевненості, зменшує прояв негативних реакцій у разі недостатнього опанування й утримання в пам'яті навчального матеріалу.

У різні часи використовувався інтеграційний принцип (або інші його види : міжпредметні зв'язки, комплексний підхід та ін.), в сучасній педагогіці він наповнюється новим рівнем змістового використання і формами організації. Багатоваріативність і гнучкість цих форм та їх багатоконпонентність допомагає зменшити або збільшити інформаційну і різнобічну насиченість змісту уроку (в разі недостатнього сприймання його певним контингентом учнів).

Принцип аксіологізму (від грец. *axios* – цінність, вартість і *logos* – слово, поняття), в умовах початкової школи орієнтує вчителя на формування у учнів системи цінностей демократичного суспільства (моральних, пізнавальних, естетичних і художніх тощо), які є регулюючим фактором поведінки і взаємовідносин у суспільстві. Завдяки моральним ціннісним орієнтаціям формується громадянська свідомість в основу, якої покладена національна ідея і розуміння свого місця у відновленні держави та її подальшому розвитку. Ціннісні орієнтації формують громадянську позицію, яка полягає у готовності індивіда до виконання певних обов'язків перед суспільством і державою.

Ціннісні орієнтації індивіда виконують регулюючу функцію, спрямовуючи його поведінку на активну творчу діяльність, саморозвиток і самовдосконалення, аналіз подій в навколишньому житті. Завдяки принципу аксіологізму відбувається стимуляція позитивних емоцій, пов'язаних з передачею цінностей і «технологій навчання», що спрямовано переважно на «посилення переживання культурних подій» (О. Шевнюк). Стосовно естетико-художніх цінностей, Б. Боров зазначає, що: «Здатність предметів бути носіями соціальних і естетичних значень утворює основу їх естетичної цінності» [2, 42].

Таким чином можна зазначити, що найважливіше завдання сучасного етапу національного виховання зробити більш доступним різні види дитячого музичного мистецтва, допомогти краще зрозуміти і засвоїти їх, використовувати в шкільній практиці скарби дитячого фольклору – національної виховної пропедевтики, через яку закладаються головні загальнолюдські якості : доброта, миролюбність, співчуття, любов до рідної землі. Виховання дітей на загальнолюдських непрохідних цінностях спрямоване на формування у них гуманістичних якостей і високої художньої культури, що дає змогу адекватно сприймати твори мистецтва і насолоджуватись ними, відчувати себе цивілізованою людиною.

Література

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посібник / Бех Іван Дмитрович. – К. : ІЗМН, 1998. – С. 4,5.
2. Боров Ю. Б. Эстетика / Ю. Б. Боров. – М. : Политическая литература, 1981. – С. 42, 334.
3. Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский. – М. : Искусство, 1968. – С. 12-24.
4. Мистецтво життєтворчості особистості : наук.-метод. посібник / Ред. Рада : В. М. Доній, Г. – К. : ІЗМН, 1997. – 392 с.
5. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Газета «Освіта». – 2001. – № 38-39. – С.3-4.
6. Шевнюк О. Л. Культурологія : [навчальний посібник] / Шевнюк Олена Леонідівна – К. : Знання-Прес, 2004. – 353 с.

Стаття надійшла до редакції 23.03.2011 р.